

bahseden "Muhtıra-i Nazm" adlı bir yazı bulunmaktadır. Ziyâ Paşa'nın ve Ezherîzâ-de Seyyid Muhammed Said Efendi'nin takriziyle sona erer. **2. Destâr-ı Hayâl.** Altı hikâyeden oluşan bir mesnevi olup müstakil olarak basılmış (1289), ayrıca divanın 1290 baskısında da yer almıştır (s. 299-318). **3. Eser-i Nâdir Mecmûâtü't-tarab alâ lisâni'l-edeb.** Maiyetinde bulunduğu Abdülkerim Nâdir Paşa için yazılan eserde divana girmemiş bazı gazeller, kendi münşeati ve Nâdir Paşa'nın bunlara yazdığı cevaplar bulunmaktadır. Ali Rızâ Paşa'nın birçok şiirinin de kaydedildiği eserde şair uzun, secili cümlelerle başından geçen olayları tasvir eder. Divanın 1290 baskısı içinde mevcuttur (s. 174-182). **4. Mersiye.** Muh-teşem-i Kâşânî'nin Kerbelâ şehidleri hakkındaki mersiyesinden esinlenerek kaleme aldığı 115 beyitlik bu manzume divanın 1290 baskısı içinde bulunmaktadır (s. 6-10).

Bursalı Mehmed Tâhir, Osman Nevres'in Sa'dî-i Şîrâzî'nin hayat hikâyesinin de yer aldığı bir *Gülîstân* tercümesi olduğunu söyler. Fevziye Abdullah Tansel, eski mecmualardan birinde Nevres'in biyografisinden bahseden *Külbe-i Ahzân* adlı bir risâlesinin tefrika edildiğini ileri sürmekteyse de (İA, IX, 233) bunun divanın son kısmına eklenen "Muhtıra-i Nazm"ın içindeki bir ifadeden kaynaklandığı anlaşılmaktadır (Özgül, s. 41-42).

BİBLİYOGRAFYA :

Osman Nevres, *Divan*, İstanbul 1290; Fatîm, *Tezkire*, s. 419; Osmanlı Müellifleri, II, 283-284; İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, s. 1189-1201; "Osman, Nevres", *Beiträge zur Arabischen Poesie (Übersetzungen, Kritiken, Aufsätze)*, Stuttgart 1961, IV/2, s. 19, 89-111; Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1997, s. 241; M. Kaya-han Özgül, *Osman Nevres: Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1999; Alim Yıldız, "Osman Nevres'in Olay-dı Redifli Gazeline Şerh", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, VI/1, Sivas 2002, s. 267-277; Ata Terzibaşı, "Nevres", *TA*, XXV, 216; Feyziye Abdullah Tansel, "Nevres", *İA*, IX, 231-233; F. Babinger, "Nevres", *EL* (İng.), VIII, 9.

VİLDAN SERDAROĞLU

NEVRES BEY, Üdî

(1873-1937)

Türk virtüoza
ve bestekârı.

Malatya'nın Yeşilyurt ilçesinde doğdu. Horum Hâfız diye bilinen ve demirci ustası olan babasının 1880 yıllarında İstanbul'a gitmesinden iki yıl sonra annesinin ölümü üzerine babası tarafından İstanbul'a ge-

tirtildi. Ardından babasının da ölümüyle Nevres'in eğitimi ve yetişmesi İstanbul'a ilk gelişinde babasını da himayesine almış olan bir paşa tarafından sağlandı. Öğrenimini tamamladıktan sonra Bâbü'lî'de çalışmaya başladı. Düzenli bir şekilde ders almadan kendi kendine devam ettirdiği mûsiki çalışmalarında büyük başarı gösterdi ve bu arada ud öğrendi. Mûsikideki dönüm noktasının Tanbûrî Cemil Bey ile tanışmasından sonra olduğu söylenir. 1900'lü yıllarda üdî olarak şöhrete kavuşan, zaman zaman devlet adamlarının konaklarında özel mûsiki dersleri veren ve dönemin önemli mûsikişinaslarının katıldığı toplantıların vazgeçilmez simaları arasında yer alan Nevres Bey'in özellikle 1908'de Tepebaşı Gazinosu'nda Manyasîzâde Refik Bey'in himayesinde düzenlenen, devrin ünlü sâzende ve hânendelerinin katıldığı konserle şöhreti daha da arttı. I. Dünya Savaşı'ndan önce plak çalışmaları için gittiği Almanya'dan dönüşünde armoni öğrenmeye başladı. Cumhuriyet'in ilânından birkaç yıl sonra Mustafa Kemal'in isteği üzerine Cumhurreisliği Hususi Kalemî'nde görevlendirilirse de Ankara'nın havasına alışamadığından İstanbul'a döndü. 1930'da Münir Nurettin Selçuk'un Fransız Tiyatrosu'nda (şimdiki Dörmön Tiyatrosu) verdiği ilk konsere udu ile katılan Nevres Bey, İstanbul Radyosu'nun ilk yayınından itibaren enstrümanı ile programlara katılmaya başladı. Ancak yapılan yayınların kalitesinden şikâyet ettiği için hiç radyo dinlemediği söylenir. 1934'te çıkarılan soyadı kanunu ile Orhon soyadını aldıysa da Üdî Nevres diye şöhret buldu. Gırtlak kanseri teşhisiyle yatırıldığı Cerrahpaşa Hastahanesi'nde 22 Ocak 1937 tarihinde vefat etti ve çok sevdiği Yakacık Mezarlığı'na defnedildi.

Türk mûsikisi tarihinin en büyük ud icracılarından olan Nevres Bey ses sanatkâr-

Üdî
Nevres Bey

lığı ve bestekârlığının yanı sıra hocalığıyla da tanınmıştır. Geleneksel ud tekniğini aşarak tamamen kendine has bir teknik geliştirmiş, ud çalışındaki yüksek müzikalitesiyle Tanbûrî Cemil'in tamburda açtığı çığırı Nevres Bey udda yapmıştır. Şerif Muhtittin Targan gibi ud virtüozlarının ortaya çıkışında onun önemli rolü olduğu kabul edilir. Dönemin tanınmış pek çok sâzendeyle birlikte çalan ve ünlü hânendelere de eşlik eden Nevres Bey'in birlikte çaldığı sâzendeler arasında Tanbûrî Cemil, Kanûnî Şemsi, Lavtacı Hristo, Kemânî Memduh, Kemânî Bülbülî Sâlih, Kemençeci Vasil, Santûrî Edhem Efendi, Ruşen Ferit Kam, Nubar Tekyay ve Artaki Candan'ı özellikle zikretmek gerekir.

Nevres Bey, Türkiye'de plak sanayiinin yerleşmeye başladığı dönemden itibaren plak çalışmalarına udu ve sesiyle katılarak Columbia, Sahibinin Sesi ve Pathé gibi firmalarda Tanbûrî Cemil ve Sadi İşlay'la birlikte plaklar doldurmuş ve bazı eserler okumuştur. Ayrıca Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Arşivi'nde kayıtları bulunmaktadır. Tenkitçi ve hırçın kişiliğinin yanı sıra sıkı denecek derecede prensiplerine bağlı olan Nevres Bey udunu hiçbir zaman geçim vasıtası olarak kullanmamıştır. Udu-nun üzerine büyük bir titizlikle eğildiği, onu kimseye vermediği, hatta kırılmasından korktuğu için çok defa toplu ulaşım araçlarına binmeyip yürümeyi tercih ettiği söylenir. Mizaç olarak Tanbûrî Cemil'le pek uyuşamamasına rağmen saz topluluklarında uzun süre birlikte çalmışlardır. Olağan üstü bir mûsiki kulağına sahip olan Nevres Bey en küçük bir falsoyu bile hoş görmez, hemen müdahale ederdi. Pek çok ses ve saz sanatçısı yetiştirmiştir. Bunlar arasında Refik Talat Alpman, İbrahim Ziya Özbekkan (Suphi Ziya Özbekkan'ın ağabeyi) ve Bedriye Hoşgör onun udda devamı olmuş ve daha sonra gelenler de bu tekniği iletmeye gayret etmiştir. Lâle ve Nergis hanımlarla Safiye Ayla Targan da yetiştirdiği ses sanatçılarından en ünlülerindendir. Ayrıca Suphi Ziya Özbekkan ile İbrahim Ziya Bey'e de mûsiki dersleri vermiştir.

Dostlarına, iyi anlaşılamayacağı endişesiyle beste yapmaktan çekindiğini söyleyen Nevres Bey fazla eser bestelememekle birlikte günümüze ulaşan eserleri onun bu konudaki başarısını göstermektedir. Tanbûrî Cemil'le beraber besteledikleri muhayyer saz semâisinin yanı sıra 1926 yılında Lâika Karabey'e ithafen bestelediği hüz-zam saz semâisi onun şaheseri olarak ka-

bul edilir. Bestelediği sekiz adet şarkıdan, “Âşiyân-ı mürğ-i dil zülf-i perîşânındadır” mısraıyla başlayan İsfahan ve, “Gün kavuştu su karardı beni üzme güzelim” mısraıyla başlayan muhayyer şarkıları en meşhur eserleridir. Onur Akdoğu şarkılarından yedi tanesinin notasını neşretmiştir (bk. bibl.).

Nevres Bey'in bestekârlığının bir yönü de bazı şarkılara yaptığı ara nağmelerdir. Ait oldukları eserlerle âdetâ özdeşleşmiş olan bu ara nağmeler içerisinde Tanbûrî Mustafa Çavuş'un, “Dök zülfünü meydâne gel” mısraıyla başlayan hisar-bûselik; “Küçüksü'da gördüm seni” mısraıyla başlayan şehnaz-bûselik; İsmâil Dede Efendi'nin, “Yine bir gülñihal aldı bu gönülmü” mısraıyla başlayan rast; “Ben seni sevdim seveli kaynayıp coştum” mısraıyla başlayan bestenigâr şarkılarının ara nağmeleri en meşhurlarındandır. Yaptığı derlemelerle halk müziği repertuvarına katkıda bulunan Nevres Bey, ayrıca Lavtacı Andon'dan iki takım karcığar ve bir takım gerdâniye köçekçeyi notaya almıştır.

Nevres Bey'in defterleri, kitapları ve pek çok notadan oluşan kütüphanesi vefatından sonra İstanbul Belediye Konservatuarı'na (İstanbul Üniversitesi Devlet Konservatuarı) devredilmiştir. Özellikle güzel Türkçe'siyle tanınan Nevres Bey yalnız yaşamayı severdi. Yazın Fenerbahçe, Göksu, Kalender, Sarıyer; kışın Beyoğlu İstiklal caddesi, ramazanlarda da Şehzadebaşı ortamı onun gezinti alanlarıydı.

BİBLİYOGRAFYA :

Mesud Cemil, *Tanbûrî Cemil'in Hayatı*, Ankara 1947, s. 80-81, 86, 97, 126-127; İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s. 230-231; Vural Sözer, *Müzik ve Müzisyenler Ansiklopedisi*, İstanbul 1964, s. 434; Mustafa Rona, *20. Yüzyıl Türk Musikisi*, İstanbul 1970, s. 174-175; Kip, *TSM Saz Eserleri*, s. 32; M. Nazmi Özalp, *Türk Sanat Musikisinin Yakın Tarihçesi ve Rüsen Ferit Kam*, Ankara, ts. (Yorum Matbaası), s. 141-142; a.mlf., *Türk Musikisi Tarihi*, İstanbul 2000, II, 126-130; Onur Akdoğu, “Malatyalı Bir Besteci ve İcracı Udi Nevres Bey”, *III. Battal Gazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu: Tebliğler* (haz. Mehmet Yardımcı – Tahir Kutsi Makal), İstanbul 1989, s. 29-41; a.mlf., *Üdi Nevres Bey*, Ankara 1990; Sermet Muhtar Alus, *İstanbul Yazıları*, İstanbul 1994, s. 207-208; a.mlf., “Geçen Günlerin Hususi Sazendelerinden”, *TMD*, sy. 12 (1948), s. 11; *TSM Sözlü Eserler*, s. 21, 177, 190, 233, 370, 387; “Üdi Nevres”, *Radio*, sy. 3, Ankara 1942, s. 17; Laika Karabey, “Üdi Nevres Merhum”, *MM*, sy. 13 (1949), s. 20; İsmail Baha Süreşan, “Ölümünün Dördüncü Yılı Münasebetiyle: Suphi Ziya Özbekkan”, *Musikî ve Nota*, sy. 9, İstanbul 1970, s. 4-5; Hayri Yenigün, “Üdi Nevres Bey”, a.e., sy. 18 (1971), s. 24-25; Öztuna, *BTMA*, II, 113; Mehmet Güntekin, “Nevres Bey (Udi)”, *DBİst.A*, VI, 68-69.

NURİ ÖZCAN

NEVRES PAŞA

(1826-1872)

Osmanlı devlet adamı
ve bestekâr.

10 Muharrem 1242 (14 Ağustos 1826) tarihinde İstanbul'da Beşiktaş'ta doğdu. Asıl adı Mehmed Nevres olup babası Basra gümrük müdürlerinden Mustafa Bey'dir. Pakalın onun Başmâbeyinci Derviş Paşazâde Mehmed Bey'in oğlu olduğunu kaydeder. İlk öğrenimini tamamladıktan sonra on bir yaşlarında iken Musâhib Said Efendi'nin tavsiyesiyle II. Mahmud'un huzuruna çıkarıldı ve Şehzade Abdülaziz'in hizmetine verildi. Sultan Abdülmecid'in tahta çıkmasının (1839) ardından Abdülaziz'in hizmetinden alındı ve Enderun'da öğrenimine devam etti. Arapça ve Farsça öğrendi, bu arada edebî sahada da kendisini yetiştirdi. 1 Haziran 1855'te tekrar Abdülaziz'in hizmetine verildi. Abdülaziz'in cülûsunda (25 Haziran 1861) ikinci mâbeyinciliğe getirildi, fakat hemen ardından mîr-i mîrân rütbesiyle Erbaa (günümüzde Çatalca) kaymakamlığına tayin edildi. 12 Ağustos 1861'de istablı âmire müdürlüğüne getirildi. 23 Mart 1862 tarihinde üçüncü mâbeyincilik, 14 Nisan'da Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye üyeliği, 5 Mayıs'ta Bursa mutasarrıflığı görevlerinde bulundu. Rumeli beylerbeyi pâyesi verilen ve 10 Haziran'da başmâbeyinciliğe getirilen Nevres Paşa 3 Ağustos'ta vezirlik pâyesiyle Maliye nâzırı ve 11 Ocak 1863'te Maarif nâzırı oldu. Aynı yılın 24 Şubatında Bursa mutasarrıflığına, 12 Temmuz 1864'te Meclis-i Vâlâ âzalığına tayininin ardından 10 Eylül'de mâbeyine memur ve 27 Ekim'de Meclis-i Vâlâ'ya üye oldu. 1865 yılında Maarif nâzırlığı, Meclis-i Vâlâ üyeliği ve Kastamonu mutasarrıflığı görevlerinde bulundu. 20

Nevres Paşa

Şubat 1866'da tekrar mâbeyne döndüyse de 30 Ekim'de kendisine ikinci defa başmâbeyincilik verildi. 8 Mayıs 1867'de Meclis-i Vâlâ üyeliğine tayin edildi, ancak 26 Mart 1868'de yine mâbeyne alındı. Bir yıl sonra Hidiv İsmâil Paşa'nın kızının düğününe hediye götürmek üzere Mısır'a gönderildi. 5 Kasım 1869'da mâbeyinden çıkarıldıktan sonra 26 Mayıs 1870'te tekrar başmâbeyinci oldu. Karaciğer rahatsızlığı sebebiyle 2 Ağustos 1871'de bu görevden istifa etti. 23 Kasım 1872'de tedavi için Viyana'ya gitti ve 12 Şevval 1289 (13 Aralık 1872) tarihinde orada vefat etti. Cenazesi, vasiyeti üzerine İstanbul'a getirilerek Kanlıca İskelesi yakınındaki mescidin hazînesine defnedildi. Mehmed Süreyyâ ve Mehmet Zeki Pakalın'ın onun Nis'te öldüğüne dair ifadeleri doğru değildir. Muallim Feyzi Efendi vefatına, “Feyziyâ bir daha doldur kadeh-i târihi / Nûş kıldı ecelin câmını Nevres Paşa, 1289” beytiyle tarih düştürmüştür.

Hayatı görev yoğunluğu içinde geçen Nevres Paşa birinci rütbede Mecîdî ile bir ve ikinci rütbede Osmânî nişanlarının yanı sıra yurt dışından da çeşitli nişanlar almış, Abdülaziz tarafından sadrazam yapılmışsa da göreve başlamadan tayin emri geri alındığından sadârete geçememiştir. Maliye nâzırlığı döneminde kâime denilen kâğıt paraları altınla değiştirmiş, tütüne vergi koymuş ve posta pulunu ihdas etmiştir. Nevres Paşa nüktedan kişiliğinin yanında şairliğiyle de tanınmış, güfteleri Nikogos Ağa, Tanbûrî Ali Efendi, Bimen Şen ve Sadı Hoşses gibi müsikîşinaslarca bestelenmiştir. Ancak onun en önemli özelliklerinden biri müsikîşinaslığıdır. İlk müsikî bilgilerini ve keman çalmayı kayınpeyderi bestekâr Kemânî Rızâ Efendi'den aldıktan sonra kendini yetiştirmiş, fakat resmî işlerinin yoğunluğu sebebiyle müsikîyle fazla uğraşamamıştır. Günümüze ulaşan, “Vardım ki yurdundan ayağ göçürmüş” mısraıyla başlayan şehnaz, “Hasretle bu şeb gâh uyudum gâhı uyandım” mısraıyla başlayan uşşak müstezad divanlarıyla, “Gözden cemâlin çün ırağ oldu” (bazı eserlerde Sermüezzîn Rifat Bey adına kayıtlıdır) mısraıyla başlayan muhayyer şarkısı onun bestekârlıktaki başarısının göstergeleridir.

BİBLİYOGRAFYA :

Cevdet, *Tezâkir*, II, 153, 260; Lutfî, *Tarih*, X, 29-30, 37, 43, 56, 76, 82, 86, 100, 122, 131, 132, 141, 186; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî* (haz. Orhan Hülagü v.dğr.), İstanbul 1998, IV/2, s. 183; İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, s. 1185-1188, 2254-2256; a.mlf., *Son Sadrazamlar*, I, 52, 169, 215-218; Mehmet Zeki Pakalın, *Tanzî-*